

УДК 371.162

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ВНЗ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Поперечна Л.Ю.
м.Хмельницький

Дослідження присвячене актуальній темі – професійному розвитку майбутнього учителя початкових класів у ВНЗ. У статті представлено процес професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів у Ярославському державному педагогічному університеті. Досліджено напрями управління професійним розвитком майбутнього учителя.

Ключові слова: професійний розвиток майбутнього вчителя початкових класів.

У вищому навчальному закладі професійний розвиток майбутнього вчителя початкових класів відбувається завдяки професійній підготовці – сукупності спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії; процесу повідомлення учням відповідних знань й умінь

Готовність учителя до забезпечення розвитку індивідуальних можливостей учнів, здатність до професійного та особистісного саморозвитку – це домінуюча мета його професійної підготовки.

Сьогодення вимагає від студента оволодіння ефективними способами отримання, обробки та застосування різноманітної за якістю та кількістю інформації. Об'єктивні зміни в економічному, політичному, соціокультурному житті суспільства вимагають підготовки творчих особистостей із цілісним досвідом, гармонійним сприйняттям навколишньої дійсності, зі сформованою системою ціннісних орієнтацій. Майбутнього вчителя початкової школи необхідно забезпечити професійною, спеціальною та гуманітарною підготовкою, яка зумовлює високий рівень його соціальної зрілості, культури, оскільки саме він закладає

фундамент розвитку дитини. Професійна підготовка повинна забезпечувати глибоке знання, розуміння суті суспільства і людини, їх взаємозв'язки у процесі розвитку. Лише за цієї умови вчитель зможе реалізувати один із найважливіших педагогічних принципів єдності навчання і виховання. Тому дослідження проблеми професійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів є актуальним.

До питання щодо професійного розвитку майбутнього вчителя спрямовують наукові погляди російські вчені, а саме: І. Анопов, І. Вишнеградський, О. Єрьомкіна, В. Ігнатова, І. Ісаєв, Є. Клімов, І. Колесникова, Т. Леонтєва, Т. Сергєєва, В. Скакун, Н. Уварова, І. Шапошнікова. Предметом наукового вивчення моделі підготовки вчителя початкових класів є праці українських вчених (О. Отіч, О. Савченко, Л. Хомич). Дослідженням проблеми організації пізнавальної діяльності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки займалися Н. Гавриш та Т. Лопухіна.

Метою статті є дослідження питань професійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів у ВНЗ Російської Федерації.

Професійний розвиток майбутнього фахівця розглядаємо як формування, становлення, інтеграцію і реалізацію в навчальному процесі професійно значущих особистісних якостей та здібностей, а також засвоєння професійних знань, умінь, навичок та засвоєння педагогом технологій професійної діяльності.

Професійне навчання формує у студентів цілі та перспективи професійного розвитку залежно від рівня самооцінки та прагнень особистості, з урахуванням того ідеалу вчителя-майстра, на який орієн-

туються студенти.

У професійному навчанні студента – майбутнього вчителя – потрібно формувати гнучкість мислення, уміння діагностувати та прогнозувати розвиток кожного учня, передбачити результати своїх дій, вміння досягати поставленої мети оптимальним способом.

Професійна готовність вчителя-початківця – це важлива особистісно-професійна позиція, що передбачає поєднання трьох взаємопов'язаних компонентів: цільового, змістового та практичного.

Зміст цільового компоненту моделі підготовки майбутнього учителя початкових класів орієнтований на виявлення загальної поінформованості, актуалізацію педагогічних знань, умінь і навичок студента, стимуляцію професійно-особистісної мотивації, спрямованої на розширення власних фахових можливостей, відкритості до новаторської діяльності, формування доцільної самоорганізації й рефлексії навчально-практичних і науково-дослідних зусиль.

Змістовий компонент є системою фахових загальнопедагогічних знань, умінь і навичок, а також професійної мотивації і ціннісно-сміслових компонентів професійної самосвідомості, детермінованою майбутньою професійною діяльністю, структурованою за циклами професійної підготовки і представленою в різних формах навчальної діяльності в педагогічних ВНЗ (навчальна, квазіпрофесійна, навчально-професійна).

Змістовий компонент моделі визначається сукупністю цілей і завдань та відображає комплекс знань, умінь, навичок, особистісних рис, якими повинні оволодіти студенти. У змісті освіти майбутнього вчителя початкових класів визначаємо три базові аспекти: 1) професійні знання, уміння і навички; 2) професійно важливі якості особистості; 3) професійна мотивація та рефлексія. Змістовий компонент моделі взаємопов'язаний з цільовим та практичним, оскільки визначає досягнення кінцевого результату. Професійні знання є результатом процесу професійної підготовки студентів, що відображаються у свідомості майбутніх фахівців як уявлення, поняття, судження, гіпотези, теорії, концепції, принципи, закони, закономірності тощо. Якісними показниками засвоєння професійних знань є глибина, гнучкість, стійкість, практичність.

У контексті аналізованої проблеми знаннєву базу майбутнього учителя початкових класів складають: 1) теоретико-методологічні знання (основи педагогіки, психології, закономірності вікового й індивідуального онтогенезу особистості); 2) теоретико-процесуальні знання (нормативні документи у галузі початкової освіти, закони розвитку та психологічні характеристики та особливості провідної діяльності молодшого школяра); 3) теоретико-практичні знання (знання форм та засобів навчально-пізнавальної активності, дослідницької діяльності, рефлексивного узагальнення, творчого мислення учнів початкових класів; соціально-психологічні чинники, що визначають продуктивну активність школярів, їхню адаптацію у групі однолітків, закономірності статусно-рольової поведінки); 4) теоретико-прикладні знання (змістові теми, базові поняття, важливі для успішного вивчення школярами освітніх галузей «Словесність і література», «Математика», «Людина і світ», «Здоров'я і фізична культура», «Технологія»,

«Мистецтво»; психолого-педагогічні основи та вікова динаміка формування компонентів навчальної діяльності молодших школярів; психолого-педагогічні й індивідуально-вікові чинники, які можуть провокувати низький рівень навчальних досягнень учнів початкових класів і перешкоджатимуть наступності навчання, а також ефективні способи і засоби їхньої корекції вчителем початкових класів).

Педагогічними умовами організації освітнього процесу у ВНЗ Російської Федерації, що сприяють продуктивному професійному розвитку майбутнього вчителя початкових класів є проведення цілеспрямованої роботи з формування у студентів позитивної «Я- концепції». Основним механізмом такої роботи має стати: 1) активізація професійних досягнень студентів, розвиток потреби у самовизначенні, формування здібностей до конкретних видів професійної діяльності, необхідних для творчого оволодіння технологією педагогічної діяльності; 2) посилення інтегративної ролі у навчанні майбутнього учителя початкових класів, психолого-педагогічного супроводу як цілісного та безперервного процесу вивчення, аналізу, формування, розвитку, саморозвитку та корекції інтегральної індивідуальності студентів у цілому; 3) системне пізнання та створення умов для перетворення особистості вчителя у самодіяльного, ціленаправленого суб'єкта, здатного до саморозвитку у процесі його професійної підготовки; 4) суб'єктний характер взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу; 5) міждисциплінарна інтеграція знань, освітніх технологій з метою розвитку суб'єктних потенціалів особистості студента; 6) орієнтація студентів на особистісну та професійну життєтворчість; 7) розвиток культури самопізнання, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення; 8) орієнтація студентів на самореалізацію у професійній діяльності, розвиток суб'єктної позиції щодо навчально-професійної праці, вироблення індивідуально-особистісних стратегій та тактики власної життєдіяльності; 9) організація комплексу зв'язків: початкова школа – вчитель початкових класів – дослідник – вища школа. [2, с. 18-19].

Основними умовами оптимізації процесу професійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів у ВНЗ Російської Федерації є такі: суб'єктно-діяльнісне навчання, завдяки якому розвиваються здібності у студента до різних видів професійної діяльності; здійснення педагогічної підтримки студентів у ВНЗ; проведення цілеспрямованої роботи з формування у майбутнього учителя початкових класів професійної ідентичності.

Основними напрямками підготовки майбутнього вчителя є комплекс методологічних, педагогічних проблем, які ставляться і розв'язуються через залучення студентів вищої школи до практичної педагогічної діяльності, спрямованої на підвищення рівня їхнього професіоналізму.

Процес прогресивного особистісного і професійного розвитку студента може активізуватись за умов створення освітніх ситуацій виконання професійної ролі по-новому, зокрема з допомогою вправ і процедур комунікативного тренінгу, який змінює негативні професійні установки, підвищує мотивацію самовдосконалення, сприяє саморозвитку особистості студента завдяки рефлексивній позиції,

оволодінню ефективними способами вільної, демократичної, соціально відповідальної поведінки.

Професійний розвиток учителя початкових класів – безперервний процес самопроєктування особистості педагога, тому під час професійної підготовки у ВНЗ майбутній педагог повинен опанувати нормами, прийомами, техніками, технологіями професійної діяльності.

Дослідження психологічної, педагогічної та акмеологічної літератури дає можливість визначити етапи вузівського періоду професійного розвитку вчителя початкових класів. Перший – власне професійна підготовка – підвищення освітнього рівня студента. Другий етап – подальші зусилля студента з метою поглиблення, розширення та доповнення знань.

Етап перший – адаптаційний: відбувається адаптація студента до освітнього процесу. Майбутній педагог усвідомлює приналежність себе до нових соціальних груп – групи студентів та до соціальної спільноти вчителів початкових класів, входить у нове коло взаємин (з однокурсниками, викладачами, керівництвом факультету). На цьому етапі студент опановує психологічними та педагогічними основами професійної діяльності вчителя початкових класів.

На другому етапі відбувається накопичення та перевірка отриманих теоретичних знань із окремих видів навчально-професійної діяльності, набуття студентом педагогічних навичок та вмінь, долання перших професійних труднощів тощо.

В умовах ВНЗ Російської Федерації професійний розвиток майбутнього вчителя початкових класів здійснюється під час навчально-професійної діяльності. Така діяльність має трикомпонентну структуру. Перший компонент навчально-професійної діяльності визначається ієрархією цілей та мотивів. Другий співвідноситься із зовнішньою структурою діяльності та передбачає ряд дій: цілепокладання, планування, моделювання, перетворення тощо. Третій компонент передбачає розвиток самоконтролю та самооцінки учнів під час навчально-професійної діяльності [3, с. 57].

Процес навчання у ВНЗ Російської Федерації здійснюється на принципах діалогізації, проблематизації та індивідуалізації, тобто організації постійного обміну інформацією, рольовою взаємодією, міжособистісним спілкуванням, емоційною відкритістю. Дотримання зазначених принципів вимагає від викладача постійної уваги щодо стимулювання мислительної діяльності студентів, створення умов для самостійного пошуку ними шляхів розв'язання пізнавальних задач, що можливе тільки за умови застосування сучасних активних методів (інструктаж, ротація, учнівство, наставництво, лекція, практична ситуація, ділова гра, семінар, тренінг тощо).

У Російській Федерації є актуальною проблема щодо відновлення структури навчальних предметів, їх змісту і, отже, знань майбутнього вчителя початкової школи. Проєкти поступово оновлюються та практикуються. Так, на педагогічному факультеті Ярославського державного педагогічного університету розроблені спеціалізовані плани та програми навчання для відділення початкових класів з цілою низкою нових дисциплін. Студентам надається можливість вибору та одержання додаткової спеціальності, роз-

ширюються рамки професійної інформованості та працевлаштування.

Розглянемо, як здійснюється процес професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів у ВНЗ. Наприклад, у Ярославському державному педагогічному університеті є цілісна система цілеспрямованої підготовки вчителя. Щодо формування мотивів професійного самовизначення студента – майбутнього вчителя початкових класів, – то, крім іспитів, педагогічним факультетом ЯДПУ проводяться психологічні дослідження професійної придатності абітурієнтів. Важливим залишається завдання формування у студента необхідної професійної спрямованості особистості. Ця робота проводиться досить успішно: від курсу до курсу у студента посилюється професіоналізація мотивів навчання. Непрямим показником результативності цієї роботи є той факт, що за останні 10 років більшість випускників педфаку працюють у школах та не змінили обраної професії вчителя.

За час навчання в університеті студенти вивчають такі дисципліни: іноземна мова, культура мови, філософія, історія, економіка освіти, право у сфері освіти, культурологія, етнопедагогіка, соціологія та політологія, інформаційні технології в освіті, загальноосвітня картина світу, основи інформатики в початковій школі, теорія та практика розв'язання математичних задач, елементи математики в початковій школі, екологія, народознавство, психологія, педагогіка, методика навчання та виховання в початковій школі, безпека життєдіяльності, вікова анатомія, фізіологія та гігієна, основи медичних знань, російська мова, методика навчання російської мови та літератури, практикум з російського правопису, історія світової літератури, дитяча література. Вивчення програми охоплює весь термін навчання студентів у ВНЗ та сприяє їх загальному та професійному розвитку.

У ЯДПУ сформоване сприятливе соціокультурне середовище, що забезпечує можливість формування загальнокультурних компетенцій випускника, всебічного розвитку особистості, а також безпосередньо сприяє засвоєнню основних освітніх програм відповідних напрямів підготовки. Основною метою виховної та соціальної роботи є створення умов для становлення професійної та культурної орієнтації особистості. Виховна діяльність спрямована на формування світогляду, свідомості, системи цінностей, особистого творчого та професійного розвитку студента, самовираження в різних сферах життя. У ВНЗ створені умови для формування компетенцій соціальної взаємодії, активної життєвої позиції, громадянської самосвідомості, самоорганізації та самоврядування, системно-діяльного характеру, тому активно працює студентське самоврядування та студентська профспілка. Студенти беруть активну участь у проєктах «Студентське самоврядування» та «Союз студентів». В університеті створені умови для творчого розвитку студентів, сформована мережа студентських клубів, секцій, творчих об'єднань і колективів, які беруть активну участь у фестивалях, оглядах та конкурсах міського, республіканського та міжнародного рівнів.

Постійною та плановою є участь студентів університету у програмі студентської Універсиади серед вузів Ярославської області. Університетом створено

відкрите освітнє середовище для взаємодії з партнерами. Так, налагоджено співробітництво з Департаментом у справах молоді Ярославської області, Російським союзом студентів, Департаментом з фізичної культури і спорту, Спортивним клубом «Буревісник», Регіональним відділенням Російських студентських загонів.

Формування і розвиток загальнокультурних і соціально-особистісних компетенцій випускників здійснюється на основі органічної взаємодії навчального та виховного процесів. Спільна наукова творчість учених, викладачів, студентів, аспірантів – ефективний шлях розвитку здібностей, розкриття талантів, становлення характеру дослідника, виховання ініціативи, відповідальності, працьовитості, потреби і навичок постійної самоосвіти в майбутньому. Студенти систематично протягом навчального року беруть участь у різних форумах, конференціях, конкурсах наукових робіт. Також в університеті існує Студентське дослідницьке бюро, де студенти можуть проявити себе в науково-дослідницькій роботі.

Основні напрями педагогічної, виховної та науково-дослідницької діяльності університету, що визначають концепцію формування середовища ВНЗ, що забезпечує розвиток соціально-особистісних компетенцій, закріплені в його Статуті.

Досвід професійного розвитку вчителя початкових класів на етапі навчання його у ВНЗ Російської Федерації дозволяє нам визначити умови модернізації професійної підготовки вчителя початкових класів у системі вищої педагогічної освіти України: 1) вивчення та облік позитивного досвіду реформування професійної підготовки вчителя початкових класів у ВНЗ Росії як перспектива його творчого використання; 2) розробка теоретичних моделей діяльності і особистості вчителя початкових класів нового

типу; 3) обґрунтування критеріїв професійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів у процесі навчання у ВНЗ; 4) розробка моделі забезпечення продуктивного професійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів під час професійної підготовки; 5) виявлення педагогічних умов, що лежать в основі ефективного реформування навчально-виховного процесу; 6) мобільність та варіативність вибору студентом рівня професійної кваліфікації, додаткової спеціальності, спеціалізації, що забезпечить побудову майбутнім вчителем індивідуальної освітньої стратегії.

Висновки. Отже, професійний розвиток вчителя початкових класів у ВНЗ може бути реалізовано на основі цілісної моделі особистості та професійної діяльності вчителя початкових класів, яка відображає взаємовплив та взаємообумовленість педагогічної діяльності та особистості педагога. Продуктивність професійного розвитку вчителя початкових класів у ВНЗ істотно залежить від реалізації в освітньому процесі суб'єктно-діяльнісних технологій, активізації психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів.

Аналіз професійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів у ВНЗ Російської Федерації дозволяє зробити загальний висновок про необхідність об'єктивного та вдумливого врахування здобутків Російської Федерації у галузі освіти та модернізацію організації професійного розвитку майбутнього вчителя початкових класів в Україні.

Перспективи подальших пошуків вбачаємо у висвітленні питань, пов'язаних з професійним розвитком вчителя початкової школи, що є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку професійної освіти в Україні.

Література та джерела

1. Анцыферова Л. И. Психология личностика развивающейся системы / Л. И. Анцыферова // Психология формирования и развития личности. М.: Наука, 1991, 238 с.
2. Иващенко И. Сущность процесса формирования профессиональной Я-концепции в условиях современного университета. // И. Иващенко Прикладная психология и психоанализ. – 2006. - №2. – С. 17-24.
3. Слостенін В. А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенін, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В. А. Слостеніна. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. - 576 с.
4. Федотенко И. Л. Молодой учитель и его старшие коллеги: два взгляда на одну проблему // Директор школы. — 1997. — № 4. — С. 18-24.
5. Федеральная целевая программа развития образования на 2011 - 2015 годы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/55070647/>.

Исследование посвящено актуальной теме – профессионального развития будущего учителя начальных классов в ВУЗе. В статье представлен процесс профессиональной подготовки будущего учителя начальных классов в Ярославском государственном педагогическом университете. Исследованы направления управления профессиональным развитием будущего учителя.

Ключевые слова: профессиональное развитие будущего учителя начальных классов.

The research is devoted to the actual topic - professional development of primary school teachers in a high school. This paper presents the process of professional training of future elementary school teachers in Yaroslavl State Pedagogical University. The areas of management of professional development of future teachers have been researched.

Key words: professional development of future primary school teachers.